

УДК 37.02 : 001.5

АЛЛА ХОМЕНКО*(Полтава)*

ПОЛІСЕМАНТИЧНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПАРАДИГМА» У ТЕОРІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗНАННЯ

На основі історико-педагогічного аналізу охарактеризовано інтерпретацію наукових поглядів на визначення сутності поняття «парадигма» у дискурсі науково-педагогічного знання, її залежність від характеру культурно-історичного процесу; виявлено змістові акценти даного методологічного конструкту; обґрунтовано необхідність парадигмального осмислення педагогічних явищ і процесів як регулятора науково-дослідницької та практичної інноваційної педагогічної діяльності.

Ключові слова: педагогічне наукове знання, педагогічна парадигма, освітня парадигма, парадигма виховання, парадигмальний підхід, міжпарадигмальний підхід, поліпарадигмальність.

Розвиток системи освіти і виховання в Україні у XXI столітті відбувається в умовах трансформації методології науково-педагогічного знання, що викликано стрімкою зміною динаміки і характеру протікання світового культурно-історичного процесу, і відповідно, фундаментальними змінами наукової картини світу. Методологічна рефлексія історико-педагогічного процесу, на основі якої виявляються світоглядні положення і установки сучасності, пояснюються і оцінюються педагогічні реалії минулого, встановлюється їх продуктивний зміст і визначається прогностичний потенціал, детермінує наукові пошуки вчених щодо визначення методологічних засад виховання, освіти і розвитку особистості в умовах педагогічної реальності постмодернізму. Генетичним ядром вітчизняної педагогічної науки і практики, базовим методологічним конструктом, ключовою категорією теорії розвитку сучасного науково-педагогічного знання є педагогічна парадигма, яка виступає домінантою модернізації освітньо-виховного процесу.

Педагогічне наукове знання, як складна динамічна система, обумовлюється історичним розвитком суспільства. «Кожна епоха володіє особливою картиною світу і людиною в ній у залежності від загальносвітоглядних уявлень про природу, просторово-часову характеристику усього сутнісного, причинно-наслідкові зв'язки явищ і речей; про людину, її здібності, ціннісне ставлення до Бога, світу, соціуму, самого себе та іншого» [14, с. 15]. Парадигмальне осмислення і аналіз процесів, що відбуваються в історії педагогічної науки, виступає аксіоматичним базисом, який детермінує й регулює перетворення педагогічної дійсності.

Узагальнення теоретичних напрацювань учених показує, що у сучасних науково-педагогічних дослідженнях активно використовуються такі методологічні поняття педагогічної науки як «педагогічна парадигма», «освітня парадигма», «парадигма виховання», «парадигмальний підхід», «міжпарадигмальний підхід», «поліпарадигмальність». Це свідчить про значну увагу вчених до розробки проблем понятійно-термінологічного апарату педагогічної науки, поглиблення й упорядкування науково-педагогічного знання, систем-

ного дослідження формування сучасних парадигмальних орієнтацій процесів освіти й виховання, пошуку нових перспективних моделей їх функціонування, що зумовлюється закономірностями розвитку педагогічного знання і закономірностями соціально-історичного розвитку суспільства.

Історичний логіко-змістовний аналіз наукових праць показує, що дана проблема у вітчизняній педагогічній теорії і практиці досліджувалася за такими напрямками: наукові парадигми в системі теоретичного знання (В. Візгін, П. Гайденко, О. Дугін, В. Казютинський, Б. Кедров, Т. Кун, І. Лакатос, М. Мас-терман, К. Поппер, В. Стюпін та ін.); загальнонауковий характер педагогічної парадигми (Б. Бім-Бад, Є. Бережнова, М. Богуславський, Н. Бордовська, Н. Коршунова, В. Краєвський, Н. Лизь, І. Осмоловська, В. Полонський, М. Савостьянова, Н. Савотіна, П. Суртаєв, Х. Тхагапсоев, І. Шляхова, Г. Щедровицький та ін.); парадигми освітнього процесу (Н. Агапова, Є. Адоньєв, А. Вербицький, І. Глікман, В. Кізіма, С. Клепко, Г. Корнетов, А. Корнілова, В. Кремень, М. Левківський, П. Матвієнко, А. Півненко, З. Равкін, В. Серіков, А. Семенова, І. Сінагатуллін, Л. Султанова, В. Тестов, Х. Тхагапсоев, Б. Щербаков, Є. Ямбург та ін.); парадигми виховання (Н. Агапова, Є. Адоньєв, А. Биков, А. Бойко, А. Валицька, Т. Власова, В. Галузьяк, І. Ліпський, Вал. Луков, Вол. Луков, А. Макаров, В. Мосолов, В. Пилиповський, О. Прикот, Н. Сметанський, І. Цебрій, В. Шепель та ін.); парадигмальний і міжпарадигмальний підходи (С. Бобришов, А. Вербицький, І. Колеснікова, Г. Корнетов, О. Кошелева, І. Легостаєв, Р. Нугаєв та ін.); поліпарадигмальність (І. Нордман, Н. Ромаєва, Є. Шиянов та ін.).

Мета нашого дослідження полягає в аналізі системи наукових поглядів на визначення сутності поняття "парадигма" у дискурсі науково-педагогічного знання, виявленні змістових акцентів даного методологічного конструкту, обґрунтуванні необхідності парадигмального осмислення педагогічних явищ і процесів як регулятора науково-дослідницької та практичної інноваційної педагогічної діяльності.

Відомо, що першим у науковий обіг поняття парадигми ввів у другій половині ХХ століття американський фізик, історик і філософ науки Томас Кун, який розглядає парадигму як світоглядну основу наукового знання; загальноновизнаний зразок вирішення наукових завдань; сукупність знань, методів і цінностей, що поділяється усіма членами певного наукового співтовариства: «Вводячи цей термін я мав на увазі, що деякі загальноприйняті приклади фактичної практики наукових досліджень – приклади, які включають закон, теорію, практичне їх застосування і необхідне обладнання, – усе в сукупності дають нам моделі, з яких виникають традиції наукового дослідження. Під парадигмою я розумію визнані усіма науковими досягнення, що протягом певного часу дають модель постановки проблем та їх вирішення науковому співтовариству», – писав Т. Кун [10, с. 28]. Зауважимо, що поява нового універсального наукового поняття пов'язана з потребою виявлення меж і рамок зрілості наукової діяльності в умовах кардинальних змін розвитку соціуму в певний історичний період, а також визначення системних основ, що характеризують умови цієї діяльності.

Осягнення сутності парадигми, зроблене Т. Куном на основі історико-методологічного аналізу природничих наук, істотно відрізняється від процесу наукового пізнання соціально-гуманітарних наук, до яких належить педагогіка. Дослідження показує, що особливість наукового пізнання в галузі педагогіки полягає у взаємодетермінації педагогічного наукового знання і педагогічної

дійсності, яка представлена педагогічної теорією і практикою. Ефективність певного наукового підходу, моделі, концепції, теорії у педагогічній науці підтверджується тільки об'єктивною реальністю, якою є педагогічна практика.

Т. Кун визначає парадигму як дисциплінарну матрицю і доводить, що наукове осмислення буття неминуче передбачає процес зміни наукових парадигм – відбувається наукова революція, яка у філософії освіти «досліджується на основі єдності культурологічного, філософсько-методологічного і соціологічного підходів і постає як період інтенсивного росту знань, докорінної перебудови філософських і методологічних основ наук, формування нових стратегій пізнавальної діяльності» [3, с. 208]. Революційні перетворення у системі науково-педагогічного знання здійснюються шляхом глобальних змін передумов і основ наукового знання, стилю науково-педагогічного мислення, ідеалів і норм педагогічного дослідження, філософсько-світоглядних принципів і понять у певну історичну епоху і характеризується не тільки створенням принципово нових науково-педагогічних моделей, підходів, концепцій, теорій, але й інноваційною практичною діяльністю в сфері освіти і виховання підростаючого покоління, що в цілому детермінує розвиток соціальної, економічної, політичної і культурної сфер життєдіяльності соціуму.

Аналіз наукових праць М. Богуславського, Н. Бордовської, Н. Коршунової, В. Краєвського, Н. Савотіної, В. Тестова, Х. Тхагапсоева, Г. Щедровицького показує, що поняття «педагогічна парадигма» належить до методології науково-педагогічного знання, а саме до дослідницької наукової діяльності і виконує функцію методологічного регулятива. Н. Савотіна, аналізуючи статус поняття «парадигма» в педагогіці, приходять до висновку: «Парадигма є провідною теорією науки й вищою по відношенню до інших категорією наукового пізнання, що ґрунтується на бінарних опозиціях і прийнята за зразок вирішення проблем протягом певного історичного періоду; фіксується в підручниках, наукових працях і визнається науковим співтовариством» [16, с. 6]. В. Тестов визначає педагогічну парадигму як «систему науково-педагогічних поглядів, що є сукупністю теоретичних положень, методологічних основ, понять і ціннісних критеріїв педагогічної діяльності» [18, с. 10] і зазначає, що вона детермінується науковою картиною світу і конкретними соціокультурними умовами розвитку суспільства.

Інші вчені А. Бойко, Є. Бондаревська, Т. Власова, Г. Корнетов, І. Ліпський, Вал. Луков, Вол. Луков, В. Мосолов, В. Пилиповський, О. Прикот, З. Равкін, В. Серіков, Е. Скляренок вважають, що парадигма регулює не тільки дослідницьку, але й інноваційну педагогічну діяльність, при цьому залишаючись парадигмою науки. Так, Є. Бондаревська розглядає парадигму як «методологічний конструкт, який інтегрує основоположні наукові теорії, що пояснюють будову світу, способи пошуку нових знань про нього та пріоритетні ціннісні орієнтації наукового співтовариства» [2, с. 3] і стверджує, що головним підґрунтям зміни парадигми педагогічної науки є розвиток гуманітарної методології, ідеали якої приймаються науковим співтовариством як безумовні і всезагальні. Н. Дем'яненко трактує педагогічну парадигму як «сукупність теоретичних і методологічних підходів, що визначають систему освіти, втілювану в науці й практиці на конкретному історичному етапі і приходять до висновку, що парадигма є моделлю певної освітньої системи» [5, с. 256].

Парадигму освіти Г. Корнетов визначає як «сукупність стійких смислоутворюючих характеристик, що повторюються і визначають сутнісні особливос-

ті схем теоретичної і практичної педагогічної діяльності та взаємодії в освіті незалежно від ступеня і форм їх рефлексії» [8, с. 66] і зауважує, що вона концептуально осмислює визначені базові моделі освіти, описуючи і інтерпретуючи їх із педагогічної точки зору.

Розкриваючи проблему парадигм освіти в контексті едукологічної репрезентації знань, С. Клепко стверджує, що цим терміном позначають як сукупність найзагальніших уявлень щодо принципів організації освітніх систем, так і спосіб діяльності конкретного педагогічного співтовариства певної епохи [7, с. 2]. А. Семенова, досліджуючи проблему застосування парадигмального моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів, розглядає парадигму освіти як «систему теоретичних, методологічних, аксіологічних поглядів і уявлень, що приймається членами співтовариства як зразок рішення та має відповідну структуру» [17, с. 54].

Аналізуючи парадигмальний плюралізм як показник кризи сучасної освіти, Г. Герасимов приходить до висновку, що педагогічна парадигма реалізується за допомогою легітимації підходів, концепцій, принципів формування змісту і способів організації освітнього процесу, що представлений у бажаних результатах, конкретних педагогічних системах, моделях, які пов'язують в єдине ціле теорію і практику освітньої діяльності і забезпечують той чи інший ступінь відповідності загальнонауковій, освітній і педагогічній парадигмі [4, с. 19].

Н. Лизь вважає, що з метою упорядкування уявлень про парадигму у педагогічній науці, доцільно розвести поняття наукової і освітньої парадигми. Вчена, спираючись на визнання двох сторін педагогіки (фундаментальної і прикладної), а також існуючі продуктивні підходи диференціації понять, що відносяться до наукової діяльності (методологічна культура педагога-дослідника і вчителя), пропонує таке трактування наукової педагогічної парадигми і освітньої парадигми: «Наукова педагогічна парадигма – це онтологічні і гносеологічні уявлення про освіту і науку, що визначають характер, ідеали, норми науково-педагогічного дослідження і є основою методології педагогіки; освітня парадигма – це сукупність прийнятих в педагогічному співтоваристві світоглядних і теоретичних передумов, що визначають конкретні підходи до проектування процесу освіти і саму освітню практику. Збігаючись в частині спеціальної картини світу і філософських основ, ці парадигми будуть відрізнятися в ідеалах і нормах, які в першому випадку відносяться до дослідження сутнісного, у другому – до проектування і здійснення належного. Такий поділ парадигм «повертає педагогам права» на використання даного терміну в різних контекстах» [13, с. 18]. Проте Н. Коршунова доводить недоцільність розведення поняття наукової і освітньої парадигми, оскільки «педагог-дослідник має справу з педагогічною дійсністю у формі теоретичних уявлень» [9, с. 15] і наполягає на необхідності однозначного загальнонаукового трактування поняття «парадигма».

Вивчення поглядів учених на сутність поняття «парадигма виховання» дозволяє стверджувати, що даний термін використовується для визначення зразка, моделі, системи концептів організації і функціонування процесу виховання, його головних цілей, принципів і засобів, що характерні для тієї чи іншої історичної епохи. Так, А. Бойко розглядає «парадигму виховання» на двох рівнях у логічному взаємозв'язку: 1) для визначення конкретно-історичної, соціально-культурної загальнотеоретичної моделі виховання; 2) для обґрун-

тування її практичного в нових соціально-економічних реаліях варіативного зразка [1, с. 78].

С. Новіков трактує парадигму виховання як «стійку схему цілеспрямованої діяльності по інкультурації молоді, що повторюється і являє собою концептуальне осмислення типологічно відтворюваного способу здійснення виховного процесу» [15, с. 149]. Вал. Луков та Вол. Луков розглядають можливість застосування тезаурусного підходу до аналізу теоретичних ідей у галузі виховання і стверджують, що наукова парадигма розуміється як панівна в певний період розвитку науки система концепцій (системи концептів), яка представлена науковими ідеями, положеннями, законами, гіпотезами; у рамках кожної з парадигм може висуватися декілька теорій, концепцій – таким чином, парадигма виступає як система систем [12].

Парадигма виховання, на наш погляд, обов'язково ґрунтується на цінностях, ціннісно-сміслових утвореннях формування особистості в певний історичний період розвитку суспільства – саме вони визначають вектор розвитку, спрямованість цілісного виховного процесу, а також розкривають погляди держави і суспільства на особистість, характеризують відносини між суб'єктами соціально-педагогічної взаємодії.

Системно відображено методологію парадигмального підходу у дослідженні О. Єрмолаєвої, яка відносить дане поняття до загальнонаукового рівня пізнання і визначає його основні принципи (системно-цілісної побудови, наукової евристичності, домінування однієї парадигми, часової обмеженості існування, революційної зміни, якісної несумірності парадигм), методи (дисциплінарної матриці, парадигмально-генетичний, парадигмально-перебудовний, парадигмально-історичний) та рівні (спеціалізований, галузевий, глобальний) [6]. «Парадигма, – вважає вчена, – це будь-яка науково-концептуальна схема, системно представлена в формі чотирьохкомпонентної дисциплінарної матриці, яка виступає у якості нормативно-методологічної основи для теоретичної і практичної діяльності організованої групи людей (вчених, філософів, політиків, ідеологів та ін.) і евристично діє в історично обмежений період часу» [6, с. 167].

Дослідження показує, що в умовах модернізації сучасного науково-педагогічного знання характерною рисою є поліпарадигмальний підхід (І. Колесникова, Г. Корнетов, О. Прикот, І. Фомічова, Є. Шиянов та ін.). Так І. Фомічова, досліджуючи методолого-теоретичні основи структуризації педагогічного знання, приходять до висновку, що «поліпарадигмальний підхід при аналізі історико-педагогічних явищ визнає припустимість співіснування декількох методологічних систем, в рамках яких вибудовуються цілісні, завершені моделі формування особистості, а відповідно й моделі освітнього процесу, виражені в формі педагогічних теорій, технологій, систем навчання і виховання, що відрізняються між собою принципово як по цілям і змісту, законам і закономірностям, так і за механізмом дії і прояву, а відповідно, і за результатом [19, с. 4]. Вчена визначає провідні принципи поліпарадигмального підходу (сумісний і компенсаторний, відповідності й урівноваження) і вважає, що всю інформацію виховання, освіти і розвитку особистості можливо структурувати у двовимірному просторі за допомогою поліпарадигмальної матриці, одна вісь якої відображує модельні (ціннісно-цільові, стратегічні та ін.) відмінності педагогічних підходів, теорій, систем, технологій, інша – їх типологічні відмінності, що містяться в механізмі реалізації, рушійних силах виховання. Вважаємо, що

у цьому контексті зміст поняття «парадигма» значно відокремлюється від наукового.

Історико-логічний аналіз наукових джерел показує, що на сьогодні вітчизняною педагогічною наукою представлено більше двох десятків парадигм, парадигмальних моделей, що визначаються в першу чергу гносеологічними, ідеологічними, світоглядними і соціальними стандартами й установками щодо функціонування освітньо-виховного процесу. Серед них: традиціоналістсько-консервативна, раціоналістична і феноменологічна (М. Богуславський); соціально-державна, особистісна та соціально-особистісна (І. Глікман); особистісна і знання-просвітницька (В. Серіков); когнітивно-інформаційна, культурологічна, особистісно-компетентнісна (Є. Ямбург); гуманітарна, технократична і парадигма традиції (І. Колеснікова); гуманістична і авторитарна (В. Сластьонін); природнича, технократична, гуманістична, езотерична і поліфонічна (О. Прикот); традиціоналістська, раціоналістична і гуманістична (В. Пилиповський); цивілізаційна, культурологічна і традиційна (В. Руденко, О. Гукаленко); парадигми педагогіки авторитету, маніпуляції та підтримки (Г. Корнетов); педагогіки свободи та педагогіки необхідності (О. Газман); об'єктної (формуючої) і гуманістичної педагогіки (Є. Бондаревська, С. Кульневич); раціоналістична, культуроцентрична, планетарно-особистісна, особистісно-гуманістична (А. Бойко); індивідуально-особистісна і соціально-педагогічна (І. Липський); авторитарна, природовідповідна, парадигма виховання в колективі однолітків, парадигма індивідуального виживання в суспільстві ризику (Вал. Луков та Вол. Луков); особистісно-відчуженої й особистісно-центрованої освіти (Е. Гусинський, Ю. Турчанинова) та інші.

Аналізуючи позиції вчених щодо визначення методологічних основ типології педагогічних парадигм, ми поділяємо науковий висновок І. А. Липського, який стверджує, що типологія парадигмального знання здійснюється вченими на різних підставах, найбільш узагальненими з яких є діалектика «загального» і «окремого»: до загальних парадигм відносяться загальнонаукові пояснювальні схеми, які потім, заломлюючись через специфіку об'єктно-предметного поля теорії освіти і виховання, функціонують у якості спеціалізованих парадигм. Зауважимо, що типологія парадигм за діалектикою «загального» і «окремого» передбачає виокремлення загальнонаукових парадигм (глобально-історична, традиційно-консервативна, ліберально-раціоналістична, культурологічна та ін.), спеціалізованих (окремих) (природовідповідна, соціально-педагогічна, парадигма колективного виховання, парадигма виживання у суспільстві ризику та ін.), та локальних (езотерична, поліфонічна та ін.) парадигм [11].

Вищезазначене дозволяє зробити деякі узагальнені висновки. Трансформація змісту поняття «педагогічна парадигма» детермінується розширенням, частковою зміною наукової картини світу, інтегративним характером розвитку науки, виникненням міждисциплінарних проблем у вирішенні питання формування особистості. Історико-педагогічний логіко-змістовний аналіз системи наукових поглядів на розуміння сутності поняття «парадигма» у дискурсі науково-педагогічного знання дозволяє стверджувати, що у педагогічній науці відсутня однозначність трактування змісту даного поняття, що пов'язане, на нашу думку, зі складністю реформування й модернізації освіти і виховання в умовах методологічної невизначеності епохи постмодерну.

Змістове наповнення даного методологічного конструкту педагогічної науки характеризується такими узагальненими змістовими акцентами: парадигма розглядається вченими як домінуючі в конкретний історичний період світоглядні основи науково-педагогічного пізнання; зміна методологічних норм і стандартів, а також аксіологічних критеріїв наукової і практичної педагогічної діяльності у певний період часу; система концептів (метамоделей) організації і функціонування освітньо-виховного процесу.

Змістова характеристика поняття «парадигма виховання» співвідноситься нами з наукознавчою роллю парадигми як базового поняття методології педагогічної науки і визначається як домінуюча в певний період історичного розвитку суспільства світоглядна основа науково-педагогічного пізнання, дисциплінарна матриця, система методолого-теоретичних норм і стандартів та аксіологічних критеріїв, що розкриває характерологічну цілісність освітньо-виховного процесу і регулює науково-дослідницьку і відповідну їй практичну інноваційну педагогічну діяльність.

Педагогічна парадигма є ширшим поняттям ніж педагогічна концепція, педагогічна теорія або науково-педагогічний підхід і представлена в певний історичний період у теорії науково-педагогічного знання філософськими, онтологічними, епістемологічними, методологічними, аксіологічними, культурологічними та іншими світоглядними установками, науковими ідеями, теоретичними положеннями, методологічними підходами, педагогічними стратегіями, конструктивними принципами, що зумовлює цілісне розуміння й інтерпретацію педагогічних явищ і процесів; розкриває їх сутність, структурно-змістові особливості, механізми і загальні правила їх цілеспрямованого здійснення, організації і перетворення.

Проведене дослідження не вичерпує проблеми. На подальше вивчення заслуговує питання визначення структурно-функціональних параметрів педагогічної парадигми, що дозволить її розглядати як універсальне знання педагогічної науки, особливий тип духовного виробництва, що охоплює і пронизує увесь історичний процес формування і розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бойко А. М.* Оновлена особистісно-гуманістична парадигма виховання / Алла Микитівна Бойко / Виховання людини: нове і вічне. – Техсервіс, 2006. – С. 77-102.
2. *Бондаревская Е. В.* Парадигма как методологический регулятив педагогической науки и инновационной практики / Евгения Васильевна Бондаревская // Педагогика. – 2007. – № 6. – С. 3-10.
3. *Валицкая А. П.* Философские основания современной парадигмы образования / Алиса Петровна Валицкая // Педагогика. – 1997. – № 3. – С. 15-19.
4. *Герасимов Г. И.* Парадигмальный плюрализм как проявление кризиса образования / Георгий Иванович Герасимов // Теория и практика общественного развития. – 2009. – № 3-4. – С. 7-21.
5. *Дем'яненко Н. М.* Педагогічна парадигма вищої школи України: генеза і еволюція / Наталія Миколаївна Дем'яненко // Філософія освіти. – 2006. – № 2 (4) – С. 256-265.
6. *Ермолаева О. А.* Основные принципы, методы и уровни современного парадигмального подхода / Ольга Александровна Ермолаева // Вестник Нижегородского университета имени Н. И. Лобачевского. Серия Социальные науки – 2008. – №1 (9). – С. 163-168.

7. Клепко С. Ф. Едукологічні репрезентації знань: парадигми освіти / Сергій Федорович Клепко // Постметодика. – 2011. – № 5. – С. 2–9.
8. Корнетов Г. Б. Педагогические парадигмы базовых моделей образования: учеб. пособие / Григорий Борисович Корнетов. – М.: Изд-во УРАО, 2001. – 121 с.
9. Коршунова Н. Л. Понятие парадигмы: в лабиринтах поиска / Наталия Леонидовна Коршунова // Педагогика. – 2006. – № 8. – С. 11-20.
10. Кун Т. Структура научных революций / Томас Кун – М.: Прогресс, 1977. – 300 с.
11. Липский И. А. Основные парадигмы воспитания / Игорь Адамович Липский // Педагогическое образование и наука. – 2009. – № 5. – С. 4-10.
12. Луков Вал. А., Луков Вл. А. Парадигмы воспитания: от "войны тезаурусов" к "диалогу тезаурусов" / Валерий Андреевич Луков, Владимир Андреевич Луков // Вестник Международной Академии Наук, 2007. – № 1. – С. 68-72.
13. Лызь Н. А. Взгляд на парадигмы и изменения в педагогике / Наталия Александровна Лызь // Педагогика. – 2005. – № 8. – С. 16-26.
14. Микешина Л. А. Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования. / Людмила Александровна Микешина. – М.: Прогресс-Традиция, 2005. – 464 с.
15. Новиков С. Г. Отечественный воспитательный проект 20-30-х годов XX века: ретроспективный анализ / Сергей Геннадиевич Новиков // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 3. – С. 149-155.
16. Савотина Н. А. Понятие "парадигма" и его статус в педагогике / Наталия Анатольевна Савотина // Педагогика. – 2012. – № 10. – С. 3-11.
17. Семенова А. В. Теоретичні і методичні засади застосування парадигмального моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.04. "Теорія і методика професійної освіти" / Алла Василівна Семенова; Терноп. нац. пед. ун-т. – Тернопіль, 2009. – 42 с.
18. Тестов В. А. О понятии педагогической парадигмы / В. А. Тестов // Образование и наука. – 2012. – № 9 (98). – С. 5-14.
19. Фомичева И. Г. Теоретико-методологические основания структуризации педагогического знания: автореф. дис. на соискание ученой степени докт. пед. наук: 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Ирина Георгиевна Фомичева; Тюменский гос. ун-т. – Тюмень, 1999. – 47 с.

АЛЛА ХОМЕНКО

ПОЛИСЕМАНТИЧНОСТЬ ПОНЯТИЯ «ПАРАДИГМА» В ТЕОРИИ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЗНАНИЯ

На основе историко-педагогического анализа охарактеризовано интерпретацию научных взглядов на определение сущности понятия «парадигма» в дискурсе научно-педагогического знания, ее зависимость от характера культурно-исторического процесса; выявлено смысловые акценты данного методологического конструкта; обосновано необходимость парадигмального осмысления педагогических явлений и процессов как регулятора научно-исследовательской и практической инновационной педагогической деятельности.

Ключевые слова: педагогическое научное знание, педагогическая парадигма, образовательная парадигма, парадигма воспитания, парадигмальный подход, межпарадигмальный подход, полипарадигмальность.

ALLA KHOMENKO

POLYSEMANTICS OF THE CONCEPT «PARADIGM» IN THE THEORY OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL KNOWLEDGE

Pedagogical scientific knowledge as a complex dynamical system is caused by the historical development of society. Pedagogical paradigm is a genetic core of national

pedagogical science and practice, a basic methodological construct, a key category of the theory of development of modern scientific and pedagogical knowledge. We consider that the paradigmatic understanding and analysis of the processes in the history of pedagogical science serve as an axiomatic basis, that determines and regulates the transformation of pedagogical reality.

Analysis of scientific works of M. Boguslavskyi, N. Bordovska, N. Korshunova, V. Kraievskyi, N. Savotina, V. Testov, Kh. Tkahapsoiev, H. Schedrovtskyi shows that the concept "pedagogical paradigm" refers to the methodology of scientific and pedagogical knowledge, research scientific activity and serves as a methodological regulator. A. Boiko, Ie. Bondarevska, T. Vlasova, H. Kornetov, I. Lipskyi, Val. Lukov, Vol. Lukov, V. Mosolov, V. Pylypovskyi, O. Prykot, Z. Ravkin, V. Serikov, E. Skliarenko think that paradigm regulates not only a research, but also an innovative pedagogical activity, while remaining the paradigm of science.

The study of scientists' views at the essence of the concept "upbringing paradigm" (N. Agapova, Ie. Adoniev, A. Bykov, A. Boiko, A. Valytska, T. Vlasova, V. Haluziak, I. Lipskyi, Val. Lukov, Vol. Lukov, A. Makarov, V. Mosolov, V. Pylypovskyi, O. Prykot, N. Smetanskyi, I. Tsebrii, V. Shepel etc.) allows to confirm that this term is used to determine the sample, the model, the system of concepts of organization and functioning of the upbringing process, its main aims, principles and means, that are natural for one or another historical epoch. The research shows that in the current conditions of modernization of present-day society the polyparadigmality is a distinctive feature. It can be explained by the extensive integration of scientific knowledge and it supposes the coexistence of several methodological systems, in terms of which there are built the entire, complete models of the educational process, which are expressed in the form of pedagogical theories, technologies, systems of studying and upbringing (I. Kolesnykova, H. Kornetov, O. Prykot, I. Fomichova, Ie. Shyianov etc.).

The aforesaid allows to make some generalized conclusions. The transformation of the meaning of concept "pedagogical paradigm" is determined by the extension, partial change of scientific picture of the world, integrative nature of science development and the emergence of interdisciplinary problems in solving the problem of personality formation. Analysis of the system of scientific views on understanding the essence of the concept "paradigm" in the discourse of the scientific and pedagogical knowledge allows to confirm that in pedagogical science there is no monosemantic interpretation of the essence of this concept. In our opinion it is connected with the complexity of the reformation and modernization of education and upbringing in the conditions of methodological uncertainty of postmodern epoch. Content filling of this methodological construct of pedagogical science is characterized by the following generalized semantic accents: paradigm is considered by scientists as the dominant in a particular historical period ideological foundations of scientific and pedagogical cognition; changing of methodological norms and standards and also the axiological criteria of scientific and practical pedagogical activity in a particular period of time; the system of concepts (metamodels) of organization and functioning of the educational and upbringing process.

Content characteristics of the term "upbringing paradigm" relates to scientific role of paradigm as a basic concept of the methodology of pedagogical science. It is defined as the ideological basis of scientific and pedagogical knowledge, which is dominant in a certain period of historical development of society, as a disciplinary matrix, system of methodological and theoretical norms and standards and axiological criteria, that reveals the characterological integrity of educational and upbringing process and regulates the scientific research and the appropriate practical innovative pedagogical activities.

Pedagogical paradigm is a wider concept than pedagogical conception, pedagogical theory or scientific and pedagogical approach. It is presented in a certain historical period in the theory of scientific and pedagogical knowledge by philosophical, ontological, epistemological, methodological, axiological, culturological and other ideological attitudes, scientific ideas, theoretical statements, methodological approaches, pedagogical strategies, constructive principles, which leads to the integral understanding and interpretation of

pedagogical phenomena and processes; reveals their essence, structural and semantic peculiarities, mechanisms and general rules of their purposeful realization, organization and transformation.

Keywords: *pedagogical scientific knowledge, pedagogical paradigm, educational paradigm, upbringing paradigm, paradigmatic approach, interparadigmatic approach, polyparadigmaticity.*

Одержано 27.03.2016, рекомендовано до друку 04.04.2016